

Луб'яне решето (збірка)

Майк Йогансен

Йогансен Майк

ЗБІРКА ЛУБ'ЯНЕ РЕШЕТО

ПРО ГУМОР

Бувають такі діла, що з них не можна не сміятись. От уявіть собі: ішов вулицею джентлмен у фраківі, у новому циліндрі, у лякових черевиках. І от у другому поверсі одчинилося вікно й на голову джентлменові висипали діжку з поміями; він уступився, служниця упустила діжку, діжка торохнула його по черепу, він з переляку наклав у штани і впав у калюжу.

"Грубо, — скажете ви, — але смішно".

А то послушайте отакої: один професор зайшов у ту халабуду, де написано два нулі. А був той професор чоловік німецький і хворував на закріп. Тільки він там розташувався, як хтось як не садикне каменюкою в двері. Він сидить, а ззовні каменюки гупають у двері. Він терпів, терпів, а тоді як не схопитись доганяти... А тут народ, дами...

"Ще грубіше, — скажете ви, — але смішно".

Ну так от: декому це не смішно. Аніяк. Не розуміє дехто такого гумору. А от уявіть собі, коли йому кажуть, що учневі третьої групи загадали написати повну характеристику Печоріна, то він схоплюється за боки й лягає з реготу.

"Грубо, — гогоче він крізь регіт і сльози, — але смішно".

Не по однаковому люди зроблені. Читає інший, що чоловік упав з аеропляна й настромився на радіодрючок як на кий — і йому не смішно. Читає в Чехова, як косар добуває з кишені квитка "зі скорістю двох вершків на годину" — і лягає з реготу.

То ж у цій книжці пробував я гумор і на так, і на он-як. Я не дуже боявся, що скаже читач: "Що тут смішного?" Одного я боявся найбільше: щоб не сказав той читач: "Грубо, але не смішно".

РЕЗОЛЮЦІЯ

(Оповідання з римського життя)

Квінт Люцій Публікола, римський громадянин і патрицій, сидів на сірім каменю на березі Євксейнського Понту, сиріч Чорного моря. Перед ним стояла Сибілла і розмахувала, віщуючи, руками над триногом. Вона одверзла уста свої й сказала:

— ...І ти побачиш майбутнє, страшне й дивне, якого зроду не бачив ізвіку свого...

У цю мить неначе вдарило Квінта Люція Публіколу фінкою під шосте ребро. Він поточився і впав нестямний...

Коли Квінт Люцій Публікола, римський громадянин і патрицій, очунав, то по дорозі, що стелилася ген з-під його очей, лежали дві довженні залізяки. Щось загуркотіло. Вперше член фамілії Люціїв на свої очі побачив товарний поїзд. Та Квінт Люцій Публікола був стоїк.

— Непогані колісниці і чималенька їх купа,— похвалюючи промовив римський муж. — Та ледве чи Гай Люцій Цесар міг би підкратися до галлів з таким торохкотінням і гуркотом. Сильне роздובбані колісниці.

Оце сказавши, Квінт Люцій Публікола нашвидку застібнув ґудзики на своїй сенаторській тозі, ухопився за поручні й поїхав з останньою колісницею. Правда, просто перед його очима заманячив напис:

"Увіходити на ходу поїзда заборонено", але Публікола того напису не зрозумів. На станції Публіколу легко випустили з перону.

"Кіно-зйомка", — шепнув хтось, побачивши патриція, і всі розступилися перед ним. Хтось запропонував провести його до режисера, але Публікола, гордо піднявши голову, пройшов у місто, залляте електричним світлом.

"Скільки тут, одначе, єгипетських ламп", — подумав патрицій. — "Для чого ж їх поставили на місце, а не несуть перед публікою", — майнула в нього гадка, коли він уступивсь і впав в калюжу перед вокзалом.

Посердившись трохи на нерівне каміння, що добре торохнуло його в скроні, Квінт Люцій Публікола виліз з калюжі і налагодився продовжувати свою дослідчу екскурсію. Та раптом до його слуху долинув хрипкий звук, що виходив з рупора, поставленого на дахові. Публікола звів очі й уважно прислухався. Потім протер собі рукавом вуха. Прислухався ще раз.

— Грамофон, — сказав Публікола рішуче. — Не розумію тільки, для чого було ставити його на дахові і пускати заялозені позаторішні романси.

У цю мить погляд його впав на плякат, наліплений на дверях. Це був декрет про латинізацію.

Всіх римських громадян, що не складуть іспита з латинської мови до 1 януарія цього року, буде звільнено з посад, за винятком едилів, діловодів, квесторів, цензорів, консулів, адвокатів, легатів та інших відповідальних службовців.

— Прекрасно, — пробурмотів Публікола. — Не далі, як учора, коло самої моєї вілли безпритульний, лаючись у бога, сказав "ад матері" з орудним відмінком. Чистота мови сильно підупала в нашого юнацтва.

Публікола ще раз подивився на плякат і увійшов у двері. Перед його очима розстелилося ціле море столів і службовців.

"Яка сила писарів, одначе, — подумав Квінт Люцій. — Не знаю, чи їх було стільки в самого Сулли".

Почувши знову щось про кіно-зйомку і режисера, Публікола без перешкод легко дістався до зачинених дверей з написом: Замзав.

Це ефіопське і замбезівське слово не злякало Квінта Люція Публіколи. Сміливо, зрікшись богів своїх і не визнаючи чужих, він штовхнув двері у святилище діловодства та бухгалтерії. Він відчинив двері.

Замзав сидів на своєму кріслі, а в його на колінах сиділа машиністка. Побачивши Публіколу, вона прошепотіла: "кіно-зйомка" і замість зіскочити з колін, ще ніжніше притулилась до замзава.

Хмара набігла на високе лисе чоло замзава.

— Хто сміє без дозволу... — почав він промову, скеровану проти кур'єрші Катерини.

Але Публікола не втратив рівноваги:

— Нещасний замбезієць! — grimнув він. — Не далі, як учора п'ятнадцять невільників мили мене в термах і мастили смірнськими пахощами. Я не дозволив би їм залишити на тілі хоч листочок одягу. — І Публікола, стукнувши дверима, пішов до останніх дверей із коротким занзибарським написом: 3 а в.

Могутньою рукою римлянин товкнув ці двері. Та двері не розчинялися. Зав замкнув їх з середини. Очі римлянинові запалали. Нарешті він знайшов людину, він знайшов Суллу, Нерона, Калігулу цієї слабодухої епохи. Що мав сили Квінт Люцій Публікола бабахнув кулаєм у зачинені двері і... схилився до дірочки в замку.

Від картини, що предстала перед його очима, кров застигла в його древнє-римських жилах. Зав сидів за столом і писав на власній, на своїй заяві до тресту своєю рукою резолюцію:

"Видати аванс 500 карб. без повороту. Зав..."

Кілька послужливих рук підхопили римського громадянина Квінта Люція Публіколу, що не без звуку і без стогону знов занурився в таємниче небуття...

Римський громадянин і стоїк, багач і патрицій Квінт Люцій Публікола прокинувся на березі Євксейнського Понту, сиріч Чорного моря. Сибілли вже не було, не було й триніги, не було й сірого каменю. Натомість перед Квінтом Публіколою стояв його друг Секст Муцій Агрикола і піддержував його в сидячий позі.

— Не погано ти моргонував, друже, на цій проклятій березі, — сказав Секст Муцій Агрикола, допомагаючи Публіколі підвестися. — Ходімо, Агріпіна вже давно нас чекає коло цирку.

— Я був у майбутньому... — почав був Квінт Люцій Публікола, але, побачивши на березі дві порожні пляшки з-під хлібного вина, він замовк. Він зіперся на Агриколу і вони подалися до цирку.

ІЛЮЗІЯ

— От ви мені що розкажіть, — сказав Іван Саво-стьянович і поклав фунт сала на терези.

— Кажуть люди, ніби тепер наказ такий вийшов, щоб який пес без намордника, нашійника й налигача, то щоб такого скаженого собаку негайно хапав і знищували. Не скажу вже вам, чи то правильно, чи ні, а тільки вчора вранці-рано уже бачив я, як у людей ілюзія заходить про отой наказ. Вийшов я з дому йти на посаду, а тут якраз дама й собі теж свого пса вивела погуляти, породи цетер. Але ж не ступила вона, голубонька, й двох ступнів із своїм псом, як ні сіло, ні впало, де й узявся той джентлмен, що собаки цупить гачком і одвозить на держутиль — завод, щоб виробляти з собачини свічки, масло, сосиски й усяку бакалію. Так от він і зачепив цетера отим гачком і тягне до себе в хуру — годі, мовляв, песику, баглаї строїти, ходім у завод.

Дама ж, звісно, теж не з кізяка зроблена, кричить: "Куди ж ти мого пса тягнеш, це ж пес не скажений, а просто сказати б дворівний собака, щоб у хаті жив, і привчений

вже долі не класти, а мама його на виставці получила медаль. Покинь, репетує, цетера, у цю ж мить!"

Той же з гачком дядько й слухати не хоче, потяг цетера аж на кам'яницю, ось-ось запроторить у хуру і тоді досвідання, бувайте здорові. Дамочка, конешно, як не розмахнуться, та як не паць йому в пику. Той, ясне діло, образився дуже, кричить: я вам не лакей і свині з тобою не пас, а я радторгслужбовець держутильзаводу, а ти, суча дочко, не маєш нікоторого права бити мене в пику, а то й сам можу здачі дати — та як перехопе гака в ліву руку і дамочку тиць легенько межи груди так, що вона поточилася й упала на тротуар.

А тут уже й народ збився: одні на дядька напалися, за що безвинного собаку поцупив та ще й дамочку б'єш межи груди, на вулиці ж, не в своїй же ж таки квартирі, хамлюго, і один такий, Наум Семенович, що торгують напроти голками, гарусом, гудзиками й усякими дамськими вишивками, так прямо підступився до того, що з гачком, і галасує: "Держіть мене, а то я вб'ю його!" І плюнув йому на чобіт, а чобіт новий, витяжка. А той на Наума Семеновича наступає і іменно страшно кричить, для чого той плюється на чоботи, наче навколо місця немає, де плюнути, а народу вже зібралося чималенько й справді вже — плюнь у собаку, а влучиш у громадянина радреспубліки.

Оце сказавши, щоб тобі й заспокоїтись, так ні: далі кричить: я, каже, вам, сукини сини, не гицель який-небудь, а джентлмен, і не дозволю, щоб хтось плював мені на чобіт, хай плюне своєму батькові. Тут галас такий зчинився, що й не розбереш, що й до чого: одні гукають, що джентлменова правда, що собака й справді скажений, бо хвіст униз і вовком дивиться, а другі, що нічого подібного, бо в скаженого собаки слина в роті, а в цього рот сухий. Ті знов галасують за рот, що коли оцей рот та сухий, то щоб така була суха постіль у вашої матері. Шум, галас, шарварок, нічого не розбереш і не допоймеш, хоч роззявляй вуха ширше за той собачий рот.

Я собі теж стою і думаю, що справді й не добереш, чия правда — всякі бувають ілюзії — оце хвіст униз, а побіг собака — і хвіст вгору руба стирчатиме — як от чапля стоїть на одній нозі, а знялась, полетіла, дивись, обидві ноги бовтаються ззаду. Недавнінько ж оце мені було полювавши, що як вийшли ми на болітце, добре поснідавши, а до сніданку була ще й та, що її не проливають, та все було, хазяйський зять несе її не по одній, а по парі зразу під полою. Принесе дві — опростаємо, принесе ще дві — опростаємо, знов дві опростали, ще дві — знов опростали. Отак-о сиділи з восьмої вранці аж до третьої опівдні і все по парі та по парі.

Коли вийшов я на двір подивиться, чи добра погода і чи немає звідкілясь вітру та й бачу: несе зять або восьму, або дев'яту пару, вже й під полу не ховає, а як ухопив за шийки, так і тягне, ідучи по вулиці. Бачивши я, що мені непереливки будуть, ще й день такий — спека, взяв рушницю свою однодульну, систему Бердан, набив кишені патронами й геть з двору, думка: може вб'ю якогось дурного бекаса. Коли — гульк: і Петро йде, щоб мені до пари, а за ним і Іван Іванович.

Дійшли до болітця, Петро сів на купу. Тут, — каже й сидітиму, на кий мені чорт

ходити по болоту, хай краще посиджу на сухенькому.

Встромив свою дводульну дубельтівку в воду коло себе й каже: — от тобі бекас, стріляй, ще й не бекас, а цілий дупель. На моє, на щастя, Іван Іванович і Петра з купи зняв, а то було б мені полювання.

Іду вже сам, коли з — під ніг бекас. Ф-р-р-р і подався. Тільки я намірився стріляти, коли бачу — бекас не один, а їх двоє летить у парі, от як я з Петром. Тільки націлюся по одному, так другий перебаранчає. Дивлюсь на свою рушницю, аж гульк! два дула на ній, а було одне, як я з дому виходив. То думаю, може, я з Петром рушницями обмінявся, коли він на своїй купці сидів. Поки я думав, ще пара бекасів знялась і знову летять як у дишель упряжені, купкою.

Я з своєї дубельтівки бах раз, другий б...— коли ні — осічка. З одного дула тільки вистрелила проклята рушниця, бачу щось не те: дивлюсь край неба, аж воно не одне, їх двоє теж: то одне вище, то друге, а то заходить одне за одне, як вітрякові крила за горбок. Ліг на землю, лежу сам твердо, ані руш, а земля піді мною ходором ходить, так і двигтить і вже не край неба, а тут таки піді мною. Нема чого робити, розстібнув, вибачте, штани і дивлюсь на пупа, чи один, чи двоє — і бачу пупів теж пара. Коли ж як не скинеться в мене думка — затулив лівою рукою праве око й дивлюсь на пупи. Гульк — один пуп. Одтулю око — два пупи, затулю — один. Так я, одне око затуливши хусткою, й до хати доплентавсь, а як було б і хат пара, то в яку я був би зайшов? І вся ота омана та ілюзія з того пішла, що хазяїнів зять її парами носив, а не по одній. Хоч би не було, а не скажеш, чи правду ти бачиш, чи якусь, прости господи, ілюзію.

Отаке згадавши, думаю, чи ставати й собі поспоритись трішки, чи йти куди треба, й вирішив уже був, що встряну таки й я, і щоб і мій гук там був. Коли бачу, народ щось не б'ється й усі в один бік дивляться. "Що таке, питаюся Наума Семеновича, і чого ніхто нікого не б'є?" Коли дивлюся, а джентлмен, що з гаком, сам стоїть, а цетера коло нього немає, а дамочка теж, як ухопилася та так і повисла на ньому, тільки ніде немає собаки. Отака вийшла їм ілюзія: хоч тягни дамочку замість цетера на утильзавод робити з неї сосиськи. Украви собаку тимчасом. Чотириста грамів як в аптеці.

Ну і що ж, Іване Савостьяновичу, сказав я. — Так що ж таке ілюзія?

— Оце ж і в вас хотів запитати. А думаю я, що ілюзія буває через пияцтво, от як.

— Ну, а як же цетера того вкрадено? Теж через пияцтво? Невже й сетер був п'яний?

— Того я вам уже не скажу, а що я вранці того дня снідав і закусовав, то так. Ну, та яке ж то пияцтво, коли дві половинки тільки роздушив. Ні, там таки була якась ілюзія.

КАСТОРКА

Учителі сиділи, притишкнувши, й слухали, боячись упустити хоч одне слово. Учителька Параска Петрівна тихенько повторювала про себе таблицю помноження, а вчителька Одарка Іванівна, хай простить їй бог і святий дух, молячися, щоб гроза її минула, нишком читала отче наш. Завшколою і дитячим садком тов. Кастор Феофілактович Соцвिवихов робив доклад про методи соці-яльного виховання і про досягнення та хиби його школи в методах соціального виховання.

— Нам ще довго, ще дуже довго треба боротися, товариші, за корисну дитячу книжку, за доцільне використання дитячого часу. І ви, Параско Петрівно, і ви, Одарко Іванівно, і я, ваш начальник, ще десятки, ще сотні, може, тисячі літ будемо за це боротися, будемо боротися проти ухилів і недоліків, що роз'їдають ніжну рефлексологію наших дітей, цих квітів землі, як поетично, хоча й не зовсім науково, їх останніми часами називають. (Я пропонував би краще порівняти їх не з квітами, а з плодами, і то, звичайно, не землі, а людей, і то людей, розуміється, виключно женського полу, коротко кажучи, жінок). Бо, товариші, ще далеко не все зроблено. Недоліків ще дуже багато.

Коли ви проходите по вулиці, зверніть увагу на крамниці іграшок. Ці крамниці просто сповнені отруйною атмосферою. Я не кажу вже про фігури й ляльки, що мають зображати людей і інших тварин, як, наприклад, коней, собак, коров, свиней, курей тощо. Для всякої людини, яка мислить логічно — ясно, що з пап'є-маше не можна зробити коня, чи що справжні маленькі коні являються тільки результатом любови коня — чоловіки до коня — жінки, а не можуть покищо, в силу не-достатності нашої техніки, бути зроблені з пап'є-маше у майстерні. Та ці фігури, чи то ляльки, дають деяке (хай не дуже наукове) уявлення про анатомію коней, цих корисних для радянського господарства тварин, бо тракторів у нас іще не досить. Але що ви скажете про таку фігуру з пап'є-маше, в якій тільки голова приблизно подібна до конячої, а далі замість тіла, хвоста, живота й т. п. ви бачите простий, довгий, дерев'яний дрючок, на кінці якого прироблено двоє невеличких коліс. До всього цей дрючок іще пофарбовано в зелену фарбу, ніби щоб остаточно зіпсувати правильну уяву про колір цих тварин.

Але цього мало. Не далі, як учора, у комісію, знову, мабуть, у тисячний раз надійшла книжка, де вовк вільно розмовляє українською мовою. Мало того, всі наші колективні зусилля пояснити тому злочинцеві, що написав цю книжку, що вовки не можуть балакати ніякою мовою, що мова — це єдине, що відрізняє всяку людину від тварини, єдине, що відрізняє вас і мене від ослів і індиків, всі наші колективні й щирі зусилля зійшли нанівець. Навіть ті тварини, що можуть розмовляти, як ми з вами, як, наприклад, папуги й сороки, не мають здатності мислити логічно. Цей розпусний суб'єкт почав доводити, ніби існує ще образне мислення, ніби діти мислять образами, а не науковими термінами, і кінець-кінцем пішов, грубо вилаявши всю комісію ідіотами — до речі абсолютно безпідставно, бо ідіоти, як відомо, не сидять у комісіях, а в домах для божевільних і слабоумних і ніяким впливом на дитячу літературу не користуються.

Але, товариші, й серед нас самих таїться небезпека. Ми ще не досить вивчили ніжну дитячу рефлексологію, і в нашій роботі є дуже багато недоліків. Учора, зайшовши в першу групу...

При цих словах Соцвिवихова, Параска Петрівна нервово пхивнула й стала невідривно дивитися на чоботи керівника...

— ...Учора, зайшовши в першу групу, — стомлено казав далі керівник, притуливши руку до геніяльного чола, — я запитав учнів, яка причина того повсякденного, буденного, я би сказав, явища, що по вулицях міста ходить трамвай. І от замість того,

щоб просто й логічно мені відповісти, що цею причиною являється електрика, яка, в згоді з фізичними законами, а також з законами механіки, рухає вагони трамваю в різних напрямках, що цю електрику виробляють на електричній станції робітники під керуванням червоних інженерів, і що все це вкупі є електрифікація нашої країни, що разом з кооперацією та реєстрацією приведуть нас до соціалізму, — замість того, чи знаєте, що мені одповіли ?

Соцвिवихов з докором глянув на Параску Петрівну, що тихо плакала в хусточку, й казав далі

— Вони одповіли мені, що трамвай саме ходить по вулицях, бо в кімнаті йому ніде було б ходити. Але цього мало. Сьогодні в дитячому садку я запитав дітей (Соцвивихов перевів свій погляд на Одарку Іванівну), я запитав, кажу, дітей, чому ми засуджуємо партійну опозицію. Ви знаєте, Одарко Іванівно, що мені відповіли діти, доручені вам державою, і я цього не повторятиму. Я дозволю собі тільки нагадати вам, що в нас уже давно ухвалено комплексну методу, і що ви, пояснюючи дітям вимову звуків "П" та "О" легко могли б це зробити на матеріалі Постанов партії й помилок опозиції. Але ви навіть не потрудилися прочитати дітям хоч би дискусійні листки з газет. Ви навіть не звернули уваги дітей на розходження поміж поглядами Зінов'єва, висловленими в 1923 році, й поміж поглядами того ж опозиціонера в році тисяча дев'яцот двадцять шостім.

Товариші, я кінчаю свою коротку доповідь. Товариші, згадаймо, як ми самі за дитячих наших літ сідали долі на книжки й уявляли собі, що підлога — це море, а ми їдемо на кораблі, забуваючи, що фізика нам ясно показує всю величезну різницю поміж водою, що складається з кисню та водню, і підлогою, що складається з простих соснових, або подекуди й дубових дощок; що на книзі не можна плавати по морю в силу тих самих фізичних законів, одкритих у свій час Галілеєм і Колумбом. Товариші, з цею нашою ганьбою можна боротися. Мій чотирилітній син уже ясно уявляє собі світ з наукової точки погляду. Гра, забавка, для нього більше не існують. Я переконав його, переконав логічною аргументацією, що, маючи вже чотири роки зроду, він повинен поволі звикати до трудових процесів. Учора він підчас моєї відсутности сорок сім разів переніс плетений кошик з одного кутка кімнати в другий. Товариші, це вже є досягнення...

Соцвивихов злегка стукнув об катедру. Учителі всі враз здригнулися і покрили його слова оплесками. Замислений, не звертаючи ні на що уваги, Соцвивихов перейшов двір і підійшов до своєї квартири. Спочатку він хотів був одімкнути двері, але раптом йому спало на думку щось інше. Він навшпиньках підійшов до відчиненого вікна.

Причалуй, — раптом почув Соцвивихов голос свого сина. — Оддавай кінець. Пришвартовуй шлюпку! У три бога хрест! Швидше повертайся, хлопці.

Соцвивихов підсунувся ще ближче і заглянув у кімнату. Його син сидів долі на товстій книжці Соцвивихова "Методи виховання дітей за допомогою наукових знань" і причалював, люто лаючи свою команду, до стільця, на якому стояла запалена свічка, що служила йому маяком. Раптом хлопець схопився з книги і підбіг до дзигарів.

— Ого, вже четверта година, — сказав він, тривожно длубаючись у носі — зараз

прийде цей науковий дурень і, очевидно, знову буде торочити про трудові процеси.

Він підняв з підлоги книжку, шпурнув її в паперовий кошик і, важко зідхнувши, поніс його у протилежний куток кімнати.

ЗУБНА ЩІТКА

Широкі маси трудячого населення нашої соці-ялістичної республіки, на жаль, недооцінюють цей простий інструмент, що називається зубна щітка. В той час як усі ми добре пам'ятаємо, що Америку одкрив Колумб, і що генерали Френч, Бريدж і Галліфе відповідно винайшли відповідні форми штанів і піджаків, ми не знаємо навіть імені того вченого, що винайшов зубну щітку і навіть у найкультурніших народів немає йому ні пам'ятника, ні хоч би таблички з написом: "У цьому будинкові жив Ікс, а в отій невеличкій кімнаті в голову йому вперше впала думка сконструювати зубну щітку". Він, цей винаходець, зостався повік незнаний людству і воно часто недооцінює те значіння, що має винахід для широких мас. Один мій приятель, приміром, ніколи не бере з собою зубної щітки, їдучи на полювання, хоча завжди бере з собою п'ять — шість пляшок горілки розтирати ноги, якщо промокнуть.

Тимчасом зубна щітка хоч і не таке має колосальне значіння в житті людей і в історії, як от носовичок чи носова хустка (усі знають, що Наполеон подолав австрійців при Австерліці, у слушний момент махнувши носовичком і тим пославши на непохитні каре австрійського центру кавалерійську бригаду, що й вирішила вихід бою), але все ж таки роля її в житті людським та й в історії куди більша, ніж звичаєм думають.

Правда, носовичок колись долі кидали дами, щоб дати змогу кавалерові почати розмову, і з того багато по тому народилося дітей як жіночої, так і чоловічої статі, так би мовити, носовичкових дітей; правда, носовичком зав'язували очі гарячому юнакові, граючи в куці-баби і з того знову чимало народжувалось дітей; правда, носовичком середньовічний лицар обтрушував з свого оксамитного каптану бліх, щоб вони не турбували прекрасної дами його серця.

Носовичком махали з вікон тюрми, носовичком зав'язували очі й тим, кого вели вішати, носовичком тихий абат утирав їм сльози коло шибениці, обіцяючи на небі життя, вільне від тюрем і шибениць.

Тепер носовичком найбільше втирають носа і то далеко не завжди. Я бачив на головній вулиці в Москві шикарну даму в каракулевім манто, що, оглянувшись навколо, одвернулася й висякала носа пальчиком, та лише після того добула з ридикюля біленьку хусточку, якою й обтерла вже насухо ніс і пальці.

Отож зубна щітка не може претендувати на таку широку роль в історії людства і то, головне, через те, що винайдено її зовсім недавно. Але, нещодавно з'явившись на світ, вона вже спричинилася до скількох визначних подій.

Один майбутній геніальний американський письменник на прізвище Отіс Р. Колдвел (Caldwell) мав розмову про свою літературну діяльність з тоді ще невідомим критиком і есеїстом Генрі О. Ларделом (Lardell). Лардел уже тоді пророкував йому блискучу літературну кар'єру і дав кілька оригінальних указівок щодо фабульної конструкції творів.

З слів цього самого Лардела ми знаємо, що Колдвел принципово не вживав зубної щітки; тоді Лардел уважав це за одну з ексцентричностей, що ми їх легко прощаємо геніяльним людям. У Колдвела швидко попсувались зуби, всі дигестійні процеси в його організмі занепали, з'явилася язва шлунку і він умер, буди двадцяти трьох років зроду і не написавши ні одного рядка своїх творів. Так геть пропали для людства твори одного з найгеніяльніших письменників, що без сумніву були б написані, коли б він регулярно вживав зубної щітки.

Того ж таки Генрі О. Лардела звичка акуратно чистити зуби ебонітовою щіткою урятувала від неминучої трагічної смерті.

Ще не виступавши ні разу на літературній ниві, Генрі О. Лардел підчас гри в покер зі своїми товаришами, студентами Гарвардського університету, програв велику суму грошей. Цю суму він зобов'язався виплатити протягом трьох днів, і вранці третього дня не зібрав ще й половини її. Призведений до одчаю, Лардел замислив обікрати філію Американського банку. Над вечір третього дня Лардел увійшов у помешкання банку, ніби для того, щоб покласти гроші на біжучий рахунок. Молодий, повний сили, елегантно одягнений юнак ні в кому не збуджував найменших підозрінь.

Він підійшов до тієї каси, де видавалось гроші з біжучих рахунків, і йому пощастило одразу побачити в юрбі знайомого. Це був касир великого концерну Ассес енд Манкіз Іншуренс Кампені[1], літній уже джентлмен з білими, як сніг, вусами, в дешевенькому костюмі з білої саржі. Він ласкаво одповів на привітання елегантного студента і був дуже радий, коли той почав розпитувати його про мініатюрного японського собаку, улюбленця сивоусого касира. Розмовляючи, Лардел сперся ліктем на столик касового вікна і затулив від старого джентлмена скільки пакетів з тисячними асигнаціями, що він уже одержав з каси.

Виждавши, поки один з тих, що стояли біля каси, чорний, з неприємними очима чоловік, повернувся до нього боком, Генрі О. Лардел опустив у кишеню піджака чорнявого два пакети з асигнаціями і присунувся ще ближче до сивоусого касира Ассес енд Манкіз Іншуренс Кампені. Він узяв його за рукав і тихим шепотом, спокійно сказав йому на вухо:

— Цей чоловік, цей чорнявий, узяв два пакети з банкнотами.

Звичний до банківських крадіжок касир не розгубився і не подав якого знаку хвилювання. Він надряпав олівцем пару слів на обідцеві з пачки банкнот і передав пачку назад у касу. Банківський касир прочитав, що було написано на обідцеві і так само спокійно надушив сховану кнопку.

Генрі О. Лардел ласкаво попрощався з сивоусим касиром Ассес Кампені і, проходячи повз чорнявого, витяг з його кишені один пакет банкнот, залишивши в ній другий. За хвилину він уже вийшов з банку саме в той момент, коли двоє з варті підходили ззаду до чорнявого джентлмена.

Лардел заплатив гроші в призначений день і встиг скласти всі іспити на Гарвардським університеті. На спортивному святі абітурієнтів — гарвардців його познайомили з молодого леді, що її образ з першого погляду глибоко запав йому в душу.

Це була вісімнадцятилітня висока дівчина з каштановим волоссям і темними, таємничими очима. Генрі водночас кохав її і боявся, а бували хвилини, коли він із здивуванням знаходив у своїй душі почуття якогось незрозумілого, глибокого тоскного жалю до високої дівчини з темними очима.

За кілька місяців Генрі О. Лардел так закохався в прекрасній дівчині, що вирішив прохати її руки. Вони сиділи вдвох у першій ряді театру. Здається, йшла "Любов під в'язами" О. Нейла. Під час цієї сцени, де молодий фермер раптом стає свідомий того, що божевільно кохає молоду дружину свого суворого батька, Генрі палким шепотом почав розповідати Джен про своє кохання. Він вичерпав до дна всю свою душу, але Джен мовчала.

Коли він проводив її після театру додому, вона раптом забалакала швидко й нервово.

На її прізвищі лежить пляма, сказала вона, і через те її засуджено на самотнє життя повік.

Після довгих зусиль Ларделові пощастило випитати в неї, що саме плямувало її ім'я і, мов уражений громом він дізнався, що брата її батька засуджено на шість років ув'язнення за крадіжку в банкові, на якій його спіймав касир Ассес енд Манкіз Іншуренс Кампені.

Другого ранку, не зімкнувши очей за всю довгу ніч ні на хвилину, смертельно блідий, але спокійний і рішучий, з'явився Лардел у поліцейну управу і пропонував заарештувати його в справі крадіжки в касира Ассес енд Манкіз Іншуренс Кампені.

За подвійне злочинство його засуджено на смерть і впроваджено в камеру з електричним стільцем.

Під час медичного огляду Лардел попросив дозволу почистити собі зуби і добув зубну щітку з ебонітовим держак, що з нею він не розлучався ніколи.

Йому дано дозвіл, і коли він чистив собі зуби, тюремний лікар звернув увагу на клеймо на щітці. Він упізнав своє клейно, свій патент, що колись зі злиденного існування вивів його на широку путь успіху і врешті добув йому самий почесний пост головного лікаря в тюрмі.

Зворушений до сліз, лікар попросив Лардела подарувати йому на пам'ять щітку. Лардел байдуже віддав йому її, і його повели в камеру зі стільцем. Коли за ним зачинилися двері, лікар роз'єднав провід електрики і встромив межі двома кінцями ебонітовий держак зубної щітки.

Коли минув призначений для операції достатній час, лікар зняв Лардела, непритомного від жаху, зі стільця, занотував факт смерті і потім уночі випустив Лардела з моргу, давши йому невелику суму грошей на дорогу.

Так проста зубна щітка рятувала майбутнього критика й того, хто пророкував Отісові Р. Колдвелові блискучу літературну кар'єру. Втім сам Генрі О. Лардел не встиг досить уславитися як літературний критик, бо через два тижні після цього він, стрибаючи з потяга, потрапив під колеса і йому одрізало голову, так що ми чули всю цю історію від одного вірджинійського негра, що саме чистив черевики обом, Ларделові

і Колдвелові, підчас їхньої історичної розмови про майбутню літературну кар'єру Колдвела. Само собою ясно, що ми змінили в цій історії справжні імена на вигадані прізвища "Лардел" і "Колдвел" щоб не чинити неприємностей родичам талановитого есеїста і майбутнього геніального письменника. Хоча ми й не можемо цілком ручитися за всі деталі історії про втечу Лардела, бо вірджинійський негр дуже сердився на нього за недоплату одного цента після чистки черевиків на другий день по втечі, але основний факт урятування людини через зубну щітку зостається безсумнівним. І цей факт має не абияке моральне значіння. Часто буває, що якраз такого нібито незначного факту, бракує щоб винести остаточний суд про моральність чи неморальність такого чи іншого характеру.

Пригадую, як, учившись у гімназії, я мусив з вимоги вчителя словесности вирішати про характер лермонтовського героя Печоріна. Бувши тоді учнем четвертої класи і маючи зросту дванадцять з половиною років, я, звичайно ж, не міг обійтися без доброї поради того самого вчителя, судивши про моральність Печоріна. Отож учитель дав мені й іншим дослідникам цієї справи точні вказівки, полишивши нам зробити тільки останні висновки.

Ми отож, не вагаючись, віднесли до аморальних рис характеру Печоріна те, що він мав роман з заміжньою дамою, те, що він закохався в Белі (рожденці Кавказу, що, можливо, навіть не була православною), те, що він був гордий, а з катехізису ми тоді вже знали, що гордість є гріх, — нарешті, те, що він, замість блищати у вищому світі, марнував свою молодість у некультурних горах дикого Кавказу. До моральних рис його характеру ми могли зачислити лише одну, правда, дуже важливу, а саме те, що він геройськи служив у війську його величності імператора всеросійського, царя польського і великого князя фінляндського.

Перелічивши отак за точними вказівками вчителя моральні та аморальні риси характеру Печоріна, я однак ніяк не міг зробити остаточного висновку й вирішити, чи Печорін урешті був тип "позитивний", чи "негативний". Скільки я не зважував, я ніяк не міг віддати переваги чи моральним чи аморальним силам, що бурували в загадковій душі Печоріна. На жаль, ні підручник Саводніка, ні "темник" (популярна збірка шпаргалок з тем російської літератури) не давали ніяких указівок у цій справі.

Здається, що я тоді так і не вирішив справи й у резюме своєї праці оперував славнозвісною угодовською формулою: "з одного боку, — але ж з другого боку", і історія російської літератури нічого не виграла від моєї роботи під назвою "Характеристика Печоріна". Мені бракувало того самого, на вигляд незначного факту, що міг би нахилити терези морального присуду в той чи інший бік.

(1)Компанія страхування мавп та осликів.